

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

เมืองนครราชสีมาหรือเมืองโคราช เป็นชุมชนเมืองโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2199 – 2231) ตัวเมืองนครราชสีมาเดิมที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา นั้น ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ในเขตเทศบาลนครราชสีมาปัจจุบัน ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานจากการเกณฑ์คนมาจากเมืองเสมา กับเมืองโคราชปะบูร มาตั้งเมืองใหม่และได้ผูกนามเมืองใหม่ว่านครราชสีมา (แต่ผู้คนเรียกชื่อเมืองว่าโคราชตลอดมา) โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านแห่งใหม่ในภาคอีสานในขณะนั้น (กตัญญู, 2546:50)

วิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองโคราชในแต่ละยุคสมัยและบทบาทที่ได้รับเป็นเมืองหน้าด่านของภาคอีสาน ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เค้าโครงผังเมือง รูปแบบสถาปัตยกรรม โบราณสถาน วัด คูเมือง ประตูเมือง สระน้ำ และองค์ประกอบเมืองอื่นๆ ที่มีคุณค่ากระจายตัวอยู่ในบริเวณต่างๆ ของตัวเมืองเก่า (ดูแผนที่ 1 และภาพ 1- 12 ประกอบ)

ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมา ส่งผลให้เมืองนครราชสีมาเป็นศูนย์กลางในด้านต่างๆ เช่น ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์กลางบริหารปกครองของจังหวัด ศูนย์กลางคมนาคม ศูนย์กลางธุรกิจการค้า เมืองจึงมีการเติบโตทางกิจกรรมเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างเห็นได้ชัด มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ย่าน ลักษณะเมือง อาคาร ส่งผลให้เกิดการแปรเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเมือง ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประเพณีต่างๆ ที่แสดงถึงความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เลือนหายไปจากภูมิทัศน์เมืองเนื่องจากการเติบโตของเมืองได้บดบังสถานที่ที่มีคุณค่าดังกล่าว

จากที่ผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่ จึงได้เห็นผลกระทบจากการเติบโตของเมืองที่ทำให้มรดกวัฒนธรรมถูกบดบังโดยสิ่งปลูกสร้างและกลุ่มอาคารในเมือง อันอาจส่งผลให้มรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเลือนหายไปจากการรับรู้และความเข้าใจ งานวิจัยนี้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้เสนอโครงร่างการศึกษาและวิจัยหาแนวทางในการรักษามรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของพื้นที่เมืองแก่นครราชสีมา ให้ดำรงอยู่ในสภาวะการพัฒนาเมือง และสืบทอดไปยังคนรุ่นหลังและชาวโคราชสืบไป

1.2 คำจำกัดความ

มรดกวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่วัฒนธรรมพื้นถิ่นซึ่งมีวิวัฒนาการมายาวนานได้มอบให้ชนรุ่นหลังไว้ ทั้งในรูปแบบสิ่งแวดล้อมเมืองด้านกายภาพ เช่น คูเมือง กำแพงเมือง ประตูเมือง วัด อาคาร กลุ่มอาคาร ที่โล่ง และองค์ประกอบเมืองอื่นๆ (กรมศิลปากร, 2538:1)

เมืองเก่านครราชสีมา หมายถึง พื้นที่เมืองเก่าโคราช ที่มีแนวคูเมือง ประตูทั้ง 4 ด้าน และพื้นที่เกี่ยวเนื่องโดยรอบ

1.3 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาวิวัฒนาการของเมืองเก่านครราชสีมา ตั้งแต่ ตั้งถิ่นฐานเมือง สมัยพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199 – 2231) จนถึงปัจจุบัน
2. ศึกษาคุณค่า ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี เค้าโครงผังเมือง สถาปัตยกรรม ศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนจนถึงตำแหน่งที่ตั้งในเมือง
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างเมืองและภูมิทัศน์เมือง ระหว่างมรดกวัฒนธรรมกับองค์ประกอบเมืองอื่นๆ ในปัจจุบัน ได้แก่ การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ที่ดิน กลุ่มอาคาร
4. เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง กับพื้นที่โดยรอบ เพื่อการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1. ด้านเนื้อหา ศึกษามรดกวัฒนธรรมต่างๆในพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง กับสภาวะการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา
2. ด้านพื้นที่ บริเวณภายในแนวคูเมืองเก่านครราชสีมา กว้าง 1,000 เมตร ยาว 1,700 เมตร เป็นรูปชัวยแฉกร (รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า) ดูแผนที่ 1.1 ประกอบ

1.5 วิธีการดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาวิวัฒนาการจากเอกสารประวัติศาสตร์แผนที่เก่า ภาพถ่าย จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา และพิพิธภัณฑ์นครราชสีมา
2. ศึกษาการกระจายตัว คุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม โดยจากแผนที่ การสำรวจ สอบถาม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์ภูมิทัศน์เมือง โดยการ Visual Analysis จากข้อมูลที่ได้จากการเดินสำรวจของผู้ศึกษา และทำการสอบถามการรับรู้ของชาวเมืองที่มีต่อมรดกวัฒนธรรมต่างๆ

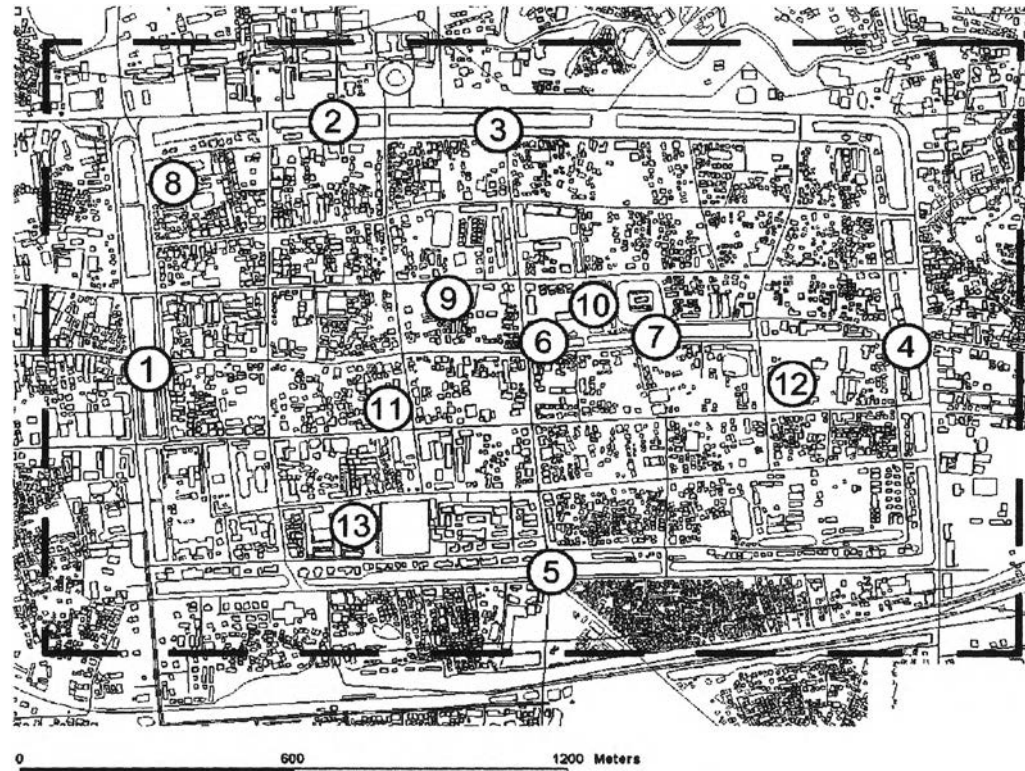
4. เพื่อสร้างแนวทางการปรับปรุงเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในสภาวะการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน
5. นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของคำบรรยาย การอธิบายเชิงพื้นที่โดยแผนที่ และรูปภาพ

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในคุณค่ามรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา
2. ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติและประยุกต์ใช้สำหรับหน่วยงานบริหารท้องถิ่น
3. ผลการศึกษาและวิจัยจะเป็นแนวทางในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ ตระหนักในมรดกวัฒนธรรมที่ชาวเมืองมีอยู่เพิ่มมากขึ้น

1.7 ข้อจำกัดของการวิจัย

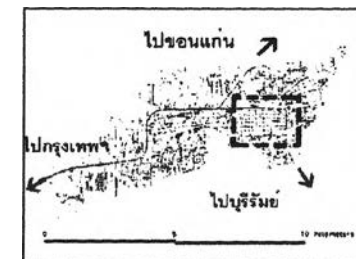
1. พื้นที่มรดกวัฒนธรรมสำหรับงานวิจัยนี้ กล่าวถึงเพียงด้านโบราณสถานที่เหลืออยู่ทางกายภาพที่สามารถมองเห็นได้ในพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาเท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางมรดกวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความซับซ้อนของกิจกรรม ไม่อาจศึกษาลงไปรายละเอียดนี้ได้ เนื่องจากจะต้องใช้เวลามาก จึงได้เสนอให้เป็นหัวข้อของการศึกษาวิจัยต่อไป
2. ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ของงานวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงได้ในภาพรวมพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาไม่สามารถใช้อ้างอิงลงในรายละเอียดต่อพื้นที่มรดกวัฒนธรรมได้
3. การวิจัยการประเมินและปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา สำหรับงานวิจัยชิ้นเป็นการประเมินมุมมองเข้าสู่พื้นที่มรดกวัฒนธรรมเท่านั้น มิได้คำนึงถึงมุมมองภูมิทัศน์เมืองจากการอยู่ภายในมรดกวัฒนธรรมออกมาภายนอก โดยมีข้อจำกัดด้านเวลาในการทำรายละเอียดประเด็นนี้ เนื่องจากพื้นที่แต่ละพื้นที่มรดกวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะและมีสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน
4. งานวิจัยชิ้นนี้ข้อมูลมรดกวัฒนธรรมเป็นการค้นพบมรดกวัฒนธรรมภายในเมืองเก่านครราชสีมา จากอดีตจนถึงปีพ.ศ.2547

ตำแหน่งสถานที่มรดกวัฒนธรรม

1. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และประตูลุมพล
2. แนวคูเมือง
3. ประตูพลแสน
4. ประตูพลล้าน
5. ประตูไชยรงณ
6. ศาลหลักเมือง
7. ศาลพระนารายณ์มหาราช
8. วัดพายัพ
9. วัดอิสาน
10. วัดพระนารายณ์มหาราช
11. วัดบึง
12. วัดบูรพ์
13. วัดสระแก้ว

เขตเทศบาลนครนครราชสีมา

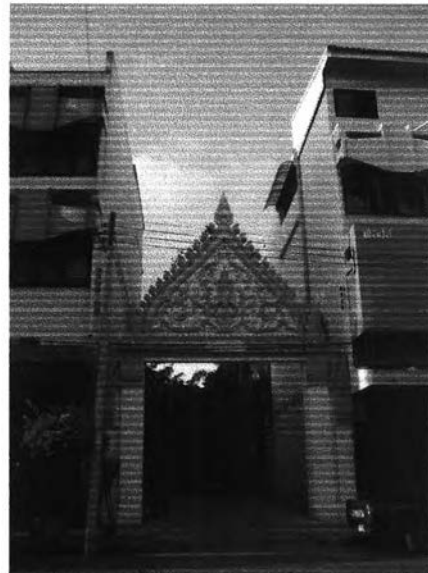
แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา
Townscape Improvement Guidelines for the Conservation of Heritage Places in Nakhon Ratchasima Old Town

ภาพ 1.1 วัดบึงลักษณะสถาปัตยกรรม ที่ถูกบดบังจากกลุ่มอาคาร

ภาพ 1.2 ทางเข้าวัดพระนารายณ์มหาธาตุถูกบดบังจากกลุ่มอาคารไม่สามารถรับรู้ถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

ภาพ 1.3 วัดพระนารายณ์มหาธาตุศูนย์การศึกษาพระสงฆ์ ถูกบดบังด้วยอาคารพาณิชย์

ภาพ 1.4 สิมหน้า วัดพระนารายณ์มหาธาตุภูมิทัศน์มรดกวัฒนธรรมเสื่อมโทรมจากสภาพแวดล้อม

ภาพ 1.5 บริเวณโดยรอบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี แวดล้อมไปด้วยป้าย ตกแต่งที่ทำให้ความสวยงามลดลง

ภาพ 1.6 สภาพโดยรอบวัดบูรพ์เสื่อมโทรมจากขาดการดูแลความเรียบร้อย และความสะอาด

ที่มา : การสำรวจ

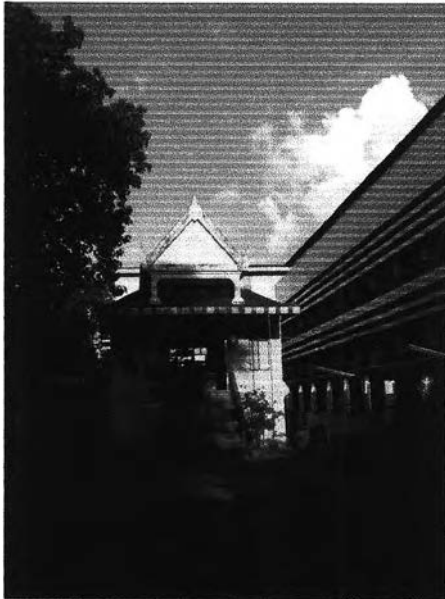

ภาพ 1.1-1.6 การสำรวจพื้นที่มรดกวัฒนธรรมในเมืองเก่า

แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา

'Townscape Improvement Guidelines for the Conservation of Heritage Places in Nakhon Ratchasima Old Town'

ภาพ 1.7 ศาลพระนารายณ์มหาธาตุ หลักฐานความสำคัญ
มรดกวัฒนธรรมถูกบดบังจากกลุ่มอาคาร

ภาพ 1.8 กลุ่มลักษณะอาคารเก่ากับกลุ่มอาคารใหม่
ที่ขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์

ภาพ 1.9 ศาลหลักเมือง ถูกปิดล้อมด้วยกลุ่มอาคาร
ทำให้ความสง่างามของหลักเมืองลดค่าลง

ภาพ 1.10 อาคารอนุรักษ์ที่ขึ้นทะเบียนกรมศิลปากร
ถูกบดบังด้วยป้ายอาคาร บดบังคุณค่ามรดกวัฒนธรรม

ภาพ 1.11 กลุ่มอาคารสมัยใหม่ที่มีความต้องการเพิ่มขึ้น
มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่มากขึ้น

ภาพ 1.12 ลักษณะกลุ่มอาคารพาณิชย์ ที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมืองเก่า และมรดกวัฒนธรรม

ที่มา : การสำรวจ

ภาพ 1.7-1.12 การสำรวจพื้นที่มรดกวัฒนธรรมในเมืองเก่า

แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา

'Townscape Improvement Guidelines for the Conservation of Heritage Places in Nakhon Ratchasima Old Town'